

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Нешик Ольги Степанівни на тему:
«Господарсько-правовий статус фермерського господарства»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»**

Висновок підготовлений за результатами публічної презентації дисертації на тему «Господарсько-правовий статус фермерського господарства», виконаної здобувачкою кафедри господарського та адміністративного права Нешик Ольгою Степанівною на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», що відбулася на засіданні Міжкафедрального наукового семінару юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 5 від 26 грудня 2025 р.).

Науковий рівень дисертації відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертація містить науково обґрунтовані результати проведених здобувачкою досліджень, а саме сформульовано й обґрунтовано концептуальні положення щодо елементів господарсько-правового статусу фермерського господарства та пропозиції щодо удосконалення господарського законодавства України.

Трансформації, що відбулися на початку 90-х років минулого століття і були обумовлені здійсненням ринкових реформ у сільському господарстві, мали результатом появу нової форми господарювання – фермерських господарств, які поступово перетворилися на чисельну та важливу групу сільськогосподарських товаровиробників. Кількість таких господарств постійно зростає. Вони відіграють також і важливу соціально-економічну роль, оскільки розвивають локальні, ринково непривабливі види діяльності, застосовують трудомісткі методи господарювання. В той же час аналіз правозастосовної практики засвідчує, що функціонування фермерських господарств супроводжується низкою системних проблем, серед яких: недосконалість механізму формування їх майнової бази, порядку управління, інструментів державної підтримки тощо. Окремі труднощі особливо загострилися в умовах воєнного часу, що ускладнює участь цих господарств в господарському обороті, стримує інвестиційний потенціал та негативно впливає на рівень господарського правопорядку в аграрній сфері.

Наявність проблем у діяльності фермерських господарств підтверджує й аналіз судової практики. Суди стикаються з труднощами при розгляді спорів щодо управління таким господарством, реалізації прав його членів, визначення правосуб'єктності господарств та захисту їх прав, зокрема земельних. Для їх вирішення суди нерідко змушені вдаватися до застосування аналогії закону.

Вказані проблеми зумовлені нечіткістю та фрагментарністю законодавчого визначення господарсько-правового статусу фермерських господарств. Законодавство, яке регулює ці відносини, не має ознак системності й цілісності у визначенні основних елементів правового статусу фермерського господарства та особливостей сімейного фермерського господарства, не забезпечує належної узгодженості між положеннями Закону України «Про фермерське господарство» та нормами інших законів, не характеризується завершеністю процесу гармонізації з правом ЄС, що є необхідною передумовою інтеграції України до ЄС.

Наявні наукові здобутки створюють важливе підґрунтя для дослідження питань правового статусу фермерського господарства, однак в юридичній науці досі залишаються дискусійними доволі багато питань, зокрема щодо сутності фермерського господарства та його співвідношення з іншими організаційно-правовими формами господарювання, класифікації цих господарств, правового режиму майна і земель, структури управління, механізмів державної підтримки цих господарств та інші. Відносно новою для юридичної науки залишається категорія сімейних фермерських господарств, що зумовлює потребу її подальшого дослідження.

Наведене свідчить про актуальність обраної теми та необхідність здійснення комплексного наукового аналізу господарсько-правового статусу фермерських господарств.

Теоретичну основу дослідження склали праці таких дослідників як: Н. О. Багай, О. А. Беянович, О. М. Вінник, О. В. Гафурова, Р. А. Джабраїлов, Л. М. Дорошенко, В. М. Єрмоленко, І. Ф. Коваль, П. Ф. Кулинич, В. С. Мілаш, Ю. М. Павлюченко, В. В. Поєдінок, І. В. Спасибо-Фатєєва, А. М. Статівка, Н. І. Титова, В. Ю. Уркевич, М. М. Чабаненко, М. В. Шульга, Н. В. Щербакова, В. С. Щербина, Ю. М. Юркевич та багато інших.

Таким чином, викладене вище вказує на те, що наукове дослідження та всебічний розгляд проблематики господарсько-правового статусу фермерського господарства має як науково-теоретичне, так і практично-правове значення.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса у межах тем «Господарсько-правове та адміністративно-правове забезпечення сталого розвитку» (ДР№ 0122U002339); «Правові засади господарсько-правового та адміністративно-правового забезпечення повоєнного відновлення та розвитку України» (ДР № 0124U004597), за якими дисертанткою здійснено теоретичну розробку елементів господарсько-правового статусу фермерських господарств та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення відповідних законодавчих положень.

Наукова новизна одержаних у дисертації результатів конкретизується, зокрема, в наступних основних положеннях, висновках, пропозиціях.

Уперше:

обґрунтовано комплексний характер поняття фермерського господарства, яке позначає суб'єктів господарювання зі статусом юридичної

особи або статусом фізичної особи - підприємця та організаційно-правову форму господарювання, яку громадяни обирають для самостійного або спільного з членами сім'ї та/або родичами здійснення підприємницької діяльності з виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції;

доводиться, що способом подолання правової невизначеності у питаннях організації та ведення фермерського господарства є затвердження модельного статуту як регуляторної моделі цього господарства, в якому будуть запропоновані стандартизовані рішення щодо регулювання відносин з формування майнової основи, здійснення управління господарством, членських і трудових відносин, ліквідації та реорганізації господарства;

виявлено особливості порядку управління фермерським господарством, яка полягає у можливості участі членів господарства в управлінні господарством без наявності частки в складеному капіталі.

Удосконалено положення щодо:

природи сімейних фермерських господарств, утворених у формі фізичної особи - підприємця, шляхом виокремлення їх юридичних особливостей: наявність установчого документа, можливість спільної діяльності членів сім'ї, формування складеного капіталу, обмеження щодо використання найманої праці, і уточнення, що їх родовим поняттям є фермерське господарство;

правової природи договору про створення сімейного фермерського господарства шляхом уточнення, що такий договір поєднує риси договору про спільну діяльність та установчого договору, а також спеціальні риси, зумовлені сімейно-родинним характером відносин між його членами та їхньою обов'язковою особистою трудовою участю у діяльності господарства;

розуміння правового режиму майна фермерського господарства з уточненням, що це окремий різновид правового режиму майна суб'єкта господарювання, його зміст детермінований особливостями організаційно-правової форми фермерського господарства, яка поєднує ознаки сімейно-родинного об'єднання та суб'єкта господарювання, і охоплює статичні та динамічні елементи;

співвідношення понять «складений капітал фермерського господарства» та «майно фермерського господарства» з уточненням, що перше поняття охоплює лише майнові внески членів господарства, а друге включає як складений капітал, так і майно, набуте чи створене фермерським господарством у процесі його діяльності;

управління фермерським господарством, створеним кількома членами сім'ї та/або родичами шляхом уточнення, що структура управління має будуватися за однорівневою моделлю і включати вищий орган управління (загальні збори членів фермерського господарства) та виконавчий орган (голова фермерського господарства, який реалізує поточне управління, діє від імені господарства та підзвітний загальним зборам);

господарської правосуб'єктності фермерського господарства з уточненням, що вона має структурну (об'єктивні права та обов'язки, визначені

законом, суб'єктивні права й обов'язки, що виникають у фермерського господарства в процесі безпосереднього здійснення господарської діяльності) та функціональну (абстрактна (потенційна), що виникає з моменту державної реєстрації господарства, та фактична правосуб'єктність, що реалізується під час здійснення господарської діяльності й залежить від наявності дозвільних документів, укладених договорів, структури управління господарством) ознаки, які формують її динамічний характер;

захисту права фермерського господарства щодо володіння і користування земельною ділянкою, наданою його засновнику на праві постійного користування, шляхом уточнення, що ефективним способом його захисту виступає визнання права постійного користування земельною ділянкою, який може застосовуватися за аналогією закону і передбачає звернення з позовом про визнання права власності за ст. 392 ЦК України.

Дістали подальший розвиток положення щодо:

визначення поняття фермерського господарства шляхом конкретизації, що це самостійний суб'єкт господарювання, створений громадянином України самостійно або спільно з членами однієї сім'ї та/або родичами для здійснення підприємницької діяльності з виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції в порядку, передбаченому законами України;

підстав класифікації фермерських господарств шляхом обґрунтування, що з метою виділення значимих юридичних характеристик цих господарств найбільш прийнятними підставами є: а) організаційно-правова форма господарювання (юридична особа або фізична особа - підприємець); належність до сімейного фермерського господарства (може бути утворено зі статусом юридичної особи або такого); критерії доступу до різних видів державної підтримки (тривалість, умови, види діяльності тощо);

законодавчої основи господарсько-правового статусу фермерського господарства шляхом виокремлення трьох періодів його розвитку після набуття Україною незалежності, трирівневої структури нормативно-правових актів та розкриття особливостей їх змістовного наповнення;

законодавчого регулювання ведення фермерського господарства з метою забезпечення верховенства права і юридичної визначеності норм шляхом конкретизації ключових напрямів його удосконалення: а) подолання прогалин Закону України «Про фермерське господарство»; б) узгодження положень Закону України «Про фермерське господарство» з нормами іншого законодавства; в) завершення процесу гармонізації законодавства щодо фермерських господарств з правом ЄС на шляху України до європейської інтеграції;

організації ведення фермерського господарства шляхом конкретизації: а) законодавчих умов його утворення (наявність у фізичної особи громадянства України та досягнення 18-річного віку; наявність сімейних та/або родинних відносин між засновниками фермерського господарства; належність засновнику (-ам) на праві власності або користування земельною ділянкою з цільовим призначенням для ведення фермерського господарства або товарного сільськогосподарського виробництва, або особистого селянського

господарства); б) змісту організаційного та легалізаційного етапів порядку його утворення;

реорганізації фермерського господарства шляхом обґрунтування, що обраний спосіб реорганізації (злиття, поділ, приєднання) має забезпечувати відповідність засновників (членів) нового (-их) господарства (-в) вимогам ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство», в іншому разі має здійснюватися подвійна реорганізація, тобто з одночасним перетворенням в іншу організаційно-правову форму юридичної особи;

правового режиму майна фермерського господарства шляхом конкретизації засадничих положень його визначення: а) законодавче закріплення видів майна, яке може перебувати у власності фермерського господарства; б) основним правовим титулом на майно є право власності (право спільної сумісної власності у фермерських господарствах без статусу юридичної особи), що визначає межі та способи здійснення правомочностей щодо майна; в) господарська правосуб'єктність фермерського господарства у майнових відносинах включає право здійснювати відчуження та набуття майна на підставі цивільно-правових угод; г) багаторівнева система джерел регулювання майнових відносин (закон, установчий документ, угоди між членами господарства), що дозволяє враховувати загальні та внутрішньо організаційні правила здійснення правомочностей щодо майна; г) право члена фермерського господарства на майно, зокрема на отримання частки майна господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у ньому у розмірі та порядку її отримання, визначених установчим документом фермерського господарства;

правових способів формування земель фермерського господарства шляхом їх конкретизації: а) перетворення на підставі прямої норми закону земельних прав членів фермерського господарства щодо земельних ділянок набутих його засновниками (членами) на праві приватної власності (у тому числі шляхом безоплатної приватизації) або на праві користування (зокрема оренди, емфітевзису), у земельні активи самого господарства; б) набуття фермерським господарством земельних ділянок на праві власності, користування у встановленому законом порядку;

права фермерського господарства на володіння і користування земельними ділянками, які знаходяться у власності, користуванні його членів шляхом обґрунтування, що це право виникає безпосередньо в силу припису Закону України «Про фермерське господарство», є похідним від права членів господарства, але самостійним і не потребує оформлення додаткових правочинів щодо передачі земельної ділянки до складеного капіталу чи укладення будь-яких угод між господарством та його членами;

управління фермерськими господарствами шляхом обґрунтування високого ступеня варіативності практичних моделей структури управління, що втілюються в фактичне одноосібне управління головою фермерського господарства або у однорівневу модель з функціонуванням загальних зборів та голови фермерського господарства;

державну підтримки фермерських господарств шляхом конкретизації її видів за такими підставами: а) за метою (для провадження діяльності, диверсифікації виробництва, отримання послуг); б) за умовою надання (безповоротна і поворотна); в) за суб'єктом складом (новостворені господарства, сімейні господарства без статусу юридичної особи, господарства, потужності яких розміщено на певних територіях); г) за способом отримання (на конкурсних засадах або без проведення конкурсу, через Державний аграрний реєстр або поза ним); ґ) за джерелами надання (державний, місцеві бюджети, міжнародна технічна допомога та інші); д) за змістом підтримки (кредити, часткова компенсація витрат, субсидії, бюджетні дотації та спеціальні бюджетні дотації, гранти);

правового забезпечення державної підтримки фермерських господарств в Україні шляхом обґрунтування напрямів його подальшого удосконалення: дотримання принципу правової визначеності та усунення колізій нормативно-правових актів; узгодження з вимогами *acquis* ЄС щодо пріоритетності допомоги малим і сімейним фермерським господарствам, молодим фермерам та фермерським кооперативам; забезпечення функціонування Виплатної агенції, повного переходу до цифрових процедур через ДАР; забезпечення належного контролю за використанням коштів та дієвих засобів забезпечення виконання фермерськими господарствами зобов'язань та відповідальності за їх порушення;

юрисдикції земельних спорів за участі фермерських господарств з конкретизацією, що критерієм визначення господарської юрисдикції є факт державної реєстрації фермерського господарства як юридичної особи або фізичної особи – підприємця на момент подачі позову та домінування приватного інтересу;

практики вирішення спорів щодо управління фермерським господарством, інших порушень корпоративних прав членів господарства шляхом конкретизації, що господарські суди застосовують аналогію закону, зокрема норми законів України «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», для подолання прогалин у регулюванні відповідних відносин у разі, якщо ці відносини підпадають під загальне правове регулювання та спеціальна правова норма відсутня або є недосконалою.

Метою дослідження є обґрунтування нових та удосконалення існуючих теоретичних положень щодо господарсько-правового статусу фермерських господарств і розробка пропозицій щодо удосконалення положень відповідного законодавства.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації запропоновано нові та доопрацьовано положення щодо елементів господарсько-правового статусу фермерського господарства та пропозиції щодо удосконалення господарського законодавства України.

Серед нових результатів можна виокремити такі найбільш істотні:

- обґрунтовано комплексний характер поняття фермерського господарства;

- доводиться, що способом подолання правової невизначеності у питаннях організації та ведення фермерського господарства є затвердження модельного статуту як регуляторної моделі цього господарства;
- виявлено особливість порядку управління фермерським господарством, яка полягає у можливості участі членів господарства в управлінні господарством без наявності частки в складеному капіталі;
- визначено природу сімейних фермерських господарств, утворених у формі фізичної особи - підприємця, шляхом виокремлення їх юридичних особливостей;
- визначено правову природу договору про створення сімейного фермерського господарства;
- окреслено розуміння правового режиму майна фермерського господарства з уточненням, що це окремий різновид правового режиму майна суб'єкта господарювання;
- уточнено співвідношення понять «складений капітал фермерського господарства» та «майно фермерського господарства».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використанні у науково-дослідній, правозастосовній та правотворчій діяльності. Результати дослідження, зокрема щодо визначення господарської юрисдикції земельних спорів, обрання ефективних способів захисту земельних прав, узагальнення практики застосування аналогії закону при вирішенні спорів щодо управління фермерськими господарствами впроваджено у діяльність Адвокатського об'єднання «Шиманський та Партнери» (довідка від 15.12.2025 р. №8/1, Додаток В) та рекомендовані до використання Господарським судом Вінницької області (довідка від 16 грудня 2025 р. №01-17/1/2025, Додаток Г). Основні положення дисертації, висновки і пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній діяльності щодо подальших наукових досліджень проблем господарсько-правового статусу фермерських господарств.

Результати дослідження представлені та апробовані на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Осінні юридичні читання – 2022» (Вінниця, 2022); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови з метою забезпечення сталого розвитку» (Київ, 2022); International scientific-practical conference «Current issues of science, education and society» (Tampere, Finland, 2023); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Осінні юридичні читання – 2023» (Вінниця, 2023); Всеукраїнській науково-практичній конференції «П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова» (Київ, 2024).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі, забезпечується використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-правових методів наукового пізнання, адекватних меті, завданням та предмету дослідження, а

також поєднанням теоретичного аналізу з емпіричними методами. Використання діалектичного методу дозволило розглянути господарсько-правовий статус фермерського господарства як цілісну взаємопов'язану систему елементів, виявити зв'язки між змістом та зовнішнім проявом його елементів. З використанням методу аналізу і синтезу та системно-структурного методу здійснено аналіз поняття фермерського господарства та інших понять теми дослідження, запропоновано їх конкретизацію та уточнення, проведено дослідження основних елементів господарсько-правового статусу фермерського господарства, розроблено пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання з відповідних питань (підрозділи 1.1, 1.3, 2.2, 2.3, 3.1). Метод класифікації використано для конкретизації видів фермерських господарств та видів державної підтримки цих господарств (1.2, 3.2). За допомогою історичного методу досліджено генезис розвитку правової основи господарсько-правового статусу названих господарств, вимог до їх утворення, впливу державної політики на формування їх правового статусу (підрозділи 1.3, 2.1, 3.2). Формально-юридичний метод застосовано для аналізу норм законодавства, яким визначаються поняття фермерського господарства, елементи його господарсько-правового статусу, зокрема захисту прав цього господарства, з'ясування сутності та виявлення недоліків відповідних норм права (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3, 3.1, 3.3). Метод спостереження використано для аналізу правозастосовної, у тому числі судової, практики щодо організації ведення фермерського господарства, управління його діяльністю, захисту його прав (2.1, 2.3, 3.3). Порівняльно-правовий метод використано для аналізу класифікації фермерських господарств, умов їх створення та надання державної підтримки (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2).

Таким чином, поєднання теоретичних і емпіричних методів дослідження забезпечило належний рівень наукової обґрунтованості та достовірності отриманих результатів і підтверджує їх відповідність сучасним вимогам юридичної науки.

Список праць, опублікованих за темою дисертації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 4 наукових статті у фахових наукових виданнях України, а також 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях, а саме:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Нешик О.С., Павлюченко Ю.М. Щодо розгляду господарських спорів за участі фермерських господарств. Правничий часопис ДонНУ імені Василя Стуса. № 1. 2022. С. 104–116 (*особистий внесок здобувачки полягає у конкретизації критеріїв визначення господарської юрисдикції земельних спорів та умов застосування аналогії закону для вирішення спорів за участі фермерських господарств*). DOI 10.31558/2786-5835.2022.1.10. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/issue/view/446>;

2. Нешик О.С. Правовий режим майна фермерського господарства. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя

Стуса. 2024. № 1. С. 139–150. DOI 10.31558/2786-5835.2024.1.15. URL: <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16168>;

3. Нешик О.С. Законодавчий та науковий аспекти генезису поняття фермерського господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Том 2. № 89. С. 55–60. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.7>. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/335963/324826>;

4. Нешик О.С. Правове забезпечення державної підтримки фермерських господарств: розвиток законодавства та проблеми правозастосування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. Ч. 1. С. 511–515. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.78>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/12/80.pdf>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Нешик О.С. Щодо поняття фермерського господарства. *Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*: Випуск XXXI. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2022» (Вінниця, 24 листопада 2022). ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 444–450;

2. Нешик О.С. Щодо правового статусу сімейного фермерського господарства. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови з метою забезпечення сталого розвитку*: матеріали XI Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 9 грудня 2022 р). Упоряд: Бевз С.І., Бирса Н.О., Серебрякова Ю.О. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 137–141. URL: https://kigap.kpi.ua/wp-content/uploads/2023/01/Sbirka-tez_KPI_12.2022.pdf#page=139;

3. Нешик О.С. До питання вищого органу управління фермерським господарством. *Current issues of science, education and society: International scientific-practical conference's proceedings* (Tampere, Finland, November 14, 2023). Tampere, Finland: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. P. 59–61. URL: <http://www.economics.in.ua/2023/11/14.html>;

4. Нешик О.С. Щодо приватизації земельних ділянок членами фермерського господарства. *Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки*. Випуск XXXIV: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2023» (Вінниця, 23 листопада 2023). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 452–456;

5. Нешик О.С. Окремі ефективні способи захисту прав фермерського господарства. *П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 28 червня 2024). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ - Чернігів: Десна Поліграф, 2024. С. 261–265. URL: https://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2024/08/Mamutov-5_el_versiia.pdf.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Нешик Ольги Степанівни «Господарсько-правовий статус фермерського господарства» відповідає

спеціальності 081 «Право» та вимогам п. п. 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та може бути представлена до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Головуючий на засіданні:

декан юридичного факультету

Донецького національного університету
імені Василя Стуса

доктор юридичних наук, професор

Ірина КОВАЛЬ

09.01.2026

